

WŁADYSŁAW CHOJNACKI
Warszawa

**DOKUMENTACJA BIBLIOGRAFICZNA POLONII ZAGRANICZNEJ
W LATACH 1961 - 1975**
(SZKIC BIBLIOGRAFICZNY)

I. BIBLIOGRAFIE OGÓLNE

1. BIBLIOGRAFIE OGÓLNE O POLONII ZAGRANICZNEJ

Przed 15 laty w *Problemach Polonii zagranicznej* (tom 2) podsumowałem osiągnięcia a zarazem i niedociągnięcia w zakresie bibliografii Polonii Zagranicznej do 1960 r.¹, podając projekt planowej i kompleksowej pracy w tej dziedzinie. Część wstępna mego artykułu miała charakter dyskusyjny; dotyczyło to zwłaszcza proponowanego przeze mnie układu bibliografii dziejów Polonii zagranicznej. Dopiero teraz stała się aktualna sprawa opracowania i wydania bibliografii wychodźstwa polskiego i Polonii Zagranicznej za lata 1865 - 1975, dzięki uruchomieniu na ten cel środków przez Instytut Badań Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pewną namiastkę takiej bibliografii stanowi dotąd kartoteka *Polskiej bibliografii spraw morskich i migracyjnych* Stanisława Zielińskiego, doprowadzona do 1935 r.

Z pierwotnej liczby 18 000 pozycji zachowało się około 16 000 kartek. Stanisław Zieliński pojmował bardzo szeroko określenie „sprawy morskie i migracyjne”, uwzględnił bowiem w swej kartotece — obok wychodźstwa politycznego i ekonomicznego — również wszelkie podróże Polaków za granicę, ich biografie oraz publikowane opisy podróży i wyniki ich badań naukowych w różnych dziedzinach, np. w etnografii, geografii, przyrodzie, technice itp. Zamieścił w niej nawet opisy podróży po świecie obcych autorów wydane w polskim tłumaczeniu. Obok wydawnictw dotyczących nie zrealizowanych planów polskiej kolonizacji Afryki z drugiej połowy XIX w. znajdują się tam dość liczne publikacje i artykuły z okresu międzywojennego w których domagano się dla Polski kolonii.

Dla nas najbardziej wartościowe są zapisy dotyczące polskiego wychodźstwa ekonomicznego do przeszło 40 krajów oraz prace o charakterze

¹ Wł. Chojnacki, *Stan i potrzeby bibliografii Polonii Zagranicznej*. (Szkic bibliograficzny). „Problemy Polonii Zagranicznej” T. 2 : 1961, ss. 7 - 37.

ogólnym. Stanisław Zieliński zdawał sobie dobrze sprawę z niekompletności swej bibliografii, skoro dwa lata przed śmiercią planował systematycznie przeglądać od 50 do 70 dzienników współczesnych oraz tyleż wychodzących dawniej. Widocznie zamierzenia te przerastały jego siły, skoro pisał: „Praca winna być kontynuowana wysiłkiem zbiorowym, a nie jak dotąd, indywidualnie, bo jeden człowiek nie jest w stanie wyczerpać ogromu materiału, zwłaszcza przy tak szeroko zakrojonym programie”².

Najlepszym przykładem pracy zespołowej w tej dziedzinie jest opublikowana w ubiegłym roku bibliografia dziejów Wielkiej Emigracji w latach 1832 - 1864³. Obejmuje ona 3759 numerowanych pozycji, często zbiorczych, więc w rzeczywistości ich ilość przekracza 5000 zapisów bibliograficznych prac opublikowanych w latach 1832 - 1973. Znaczna ich większość dotyczy Polaków we Francji, ponadto reprezentowane są tam skupiska Polaków w Anglii, Belgii, Czechach i Morawach, w krajach niemieckich, Rumunii, Serbii, Szwajcarii, Turcji i Węgrzech oraz w obu Amerykach i Algierii.

Przyczynki bibliograficzne dotyczące Polonii zagranicznej rejestrują również bibliografie bibliografii polskich, wydane w kraju i na emigracji. Wiktor Hahn w ostatnim, znacznie uzupełnionym, wydaniu swej *Bibliografii*⁴ zamieścił m. in. podrozdziały: *Emigracja, Polonica za granicą* i *Czasopiśmiennictwo polskie za granicą*. Podobnie i Henryk Sawoniak⁵ w swej kontynuacji poprzedniej bibliografii uwzględnił rozdziały: *Polacy za granicą, Polonica zagraniczne* i *Czasopisma — polonica zagraniczne*. Ta ostatnia bibliografia powstała właściwie przez scalenie wychodzącej jako rocznik *Bibliografii bibliografii i nauki o książce*, którą za lata 1961 - 1966 i 1968 opracowała Barbara Eychler, za rok 1967 — Maria Małachowska-Staszelis, a za lata 1969 - 1970 — Maria Barbara Bieńkowska⁶. Roczniki 1964 - 1965 nie zostały dotąd wydane, chociaż od paru

² S. Zieliński, *Potrzeby piśmiennictwa z zakresu spraw morskich, migracyjnych i kolonialnych*. „Sprawy Morskie i Kolonialne” R. 1:1934, z. 1, s. 20.

³ *Bibliografia historii Polski XIX wieku*. Tom II:1832 - 1864. Część 3. Wol. 1. Pod redakcją Władysława Chojnackiego. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Instytut Historii PAN 1974.

Na ss. 3 - 286: *Wielka Emigracja, ogólne i w poszczególnych krajach*.

⁴ W. Hahn, *Bibliografia bibliografii polskich do 1950 roku*. Wydanie 3 uzupełnił Henryk Sawoniak. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo 1966.

⁵ H. Sawoniak, *Bibliografia bibliografii polskich 1951 - 1960*. Wrocław — Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo 1967.

⁶ *Bibliografia bibliografii i nauki o książce. 1961 - 1970*. Warszawa: Biblioteka Narodowa Instytut Bibliograficzny 1964 - 1975.

lat jest gotowy ich maszynopis. Bibliografia ta posiada podrozdziały: *Polonia zagraniczna* i *Czasopisma polskie za granicą*.

Omówienie bibliografii poloniców zagranicznych dał również Józef Korpała w swej książce: *Dzieje bibliografii w Polsce*. Warszawa 1969 (ss. 295 - 298). Ponadto Bibliografia historii polskiej za rok 1973 wprowadziła osobny podrozdział: *Historia Polonii zagranicznej*, który odtąd będzie stosowany w każdym roczniku. Ostatnio ukazała się *Bibliografia pamiętników polskich do 1964 r.* Józefa Skrzyplka, która uwzględnia również pamiętniki opublikowane za granicą, zwłaszcza w rozdziale poświęconym ostatniej wojnie.

Za granicą ogłosił Jan Kowalik *Bibliografię bibliografii polskich wydanych poza Polską po r. 1939*⁷ za lata 1940 - 1964. Obejmuje ona następujące rozdziały: I. *Bibliografie ogólne*. II. *Bibliografie regionalne* (Afryka, Argentyna, Austria, Brazylia, Francja, Indie, Irak, Iran, Kanada, Kolumbia, Liban, Niemcy, Palestyna, Stany Zjednoczone AP., Szwajcaria, Szwecja, Węgry, Włochy). III. *Bibliografie specjalne*. Uwzględnia ona nie tylko pozycje drukowane, ale również opracowane w postaci maszynopisu i kartotek. Ogólne omówienie ważniejszych bibliografii przez tegoż autora ukazało się cztery lata temu⁸.

Publikacje i artykuły dotyczące Polskich Sił Zbrojnych na Wschodzie i Zachodzie z uwzględnieniem ich prasy zamieszczają: *Bibliografia wojny wyzwoleniczej narodu polskiego 1939 - 1945* Krystyny Szczepańskiej i Bożeny Zielińskiej⁹ oraz *Polska bibliografia wojskowa. II wojna światowa*¹⁰. Ta ostatnia wykorzystala 110 tytułów czasopism polskich, wydawanych w okresie wojny na Zachodzie oraz parokrotnie więcej tytułów czasopism konspiracyjnych. Znajdują się tam dość obszerne rozdziały: *Działalność polskiej emigracji na Zachodzie* i *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie*.

⁷ J. Kowalik, *Bibliografia bibliografii polskich wydanych poza Polską po r. 1939*. Londyn 1965, 8°, ss. 645 - 680, tyt. okł. — Odb.: *Literatura polska na obczyźnie 1940 - 1960*. T. 2. Londyn 1965.

⁸ J. Kowalik, *Bibliografia polskiego wychodźstwa wrześnieowego „Głos Polski”* (Toronto) R. 5:1962, Sekcja 2, nr 3 (19):10 V, ss. 9 - 10, nr 4 (26):28 VI, s. 15.

⁹ K. Szczepańska, B. Zielińska, *Bibliografia wojny wyzwoleniczej narodu polskiego 1939 - 1945. Problematyka wojskowa. Materiały z lat 1939 - 1967*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej 1973, 8°, 830 ss., nlb. 2. Wojskowy Instytut Historyczny.

Rec.: Władysław Chojnacki. „Kwartalnik Historyczny” R. 81:1974, nr 4, ss. 961 - 965.

¹⁰ *Polska bibliografia wojskowa. II wojna światowa. Cz. I (1 VII 1939 - 9 V 1945)*. Warszawa: Centralna Biblioteka Wojskowa 1974, 8°, 1103 ss. — *Komunikat Bibliograficzny*. Tom XIX A za lata 1939 - 1955.

W roku 1975 ukazał się ostatni tom, zakończony już, wydawnictwa *Problemów Polonii Zagranicznej*. Zawartość całości zestawiała Alicja Bogusz¹¹.

2. BIBLIOGRAFIE OGÓLNE POLONICÓW ZAGRANICZNYCH

Skoro nie opracowuje się nigdzie bieżącej bibliografii o Polonii zagranicznej, trzeba w odniesieniu do druków zwartych posługiwać się bibliografiami poloniców zagranicznych. W poprzednim rozdziale wymieniono bibliografie bibliografii W. Hahna, H. Sawoniaka i bieżącą *Bibliografię bibliografii i nauki o książce*, które rejestrują także bibliografie bibliografii poloniców zagranicznych, podobnie jak i Jadwigi Czachowskiej i Romana Lotha, *Przewodnik polonisty*¹², który uwzględnia również czasopisma — polonica zagraniczne.

We wspomnianym już moim artykule w tomie 2 *Problemów Polonii Zagranicznej* omówiłem bliżej pierwsze dwa tomy bibliografii poloniców zagranicznych Janiny Zabielskiej za lata 1939-1957. W obecnie omawianym okresie ukazał się jeszcze tom trzeci za lata 1958-1963¹³, będący już chyba tomem ostatnim tego zasłużonego i cennego wydawnictwa wobec zgonu jego autorki i opuszczenia Londynu przez współautorkę. Został on dokończony przez Marię Danilewiczową, wówczas jeszcze dyrektora Biblioteki Polskiej w Londynie i pracowniczkę tejże Biblioteki Halinę Chojnacką. J. Zabielska zebrała do tego tomu zaledwie czwartą część pozycji, a pozostałe 3000 zgromadziły obie współautorki, które rozszerzyły zasięg bibliografii o roczniki, kalendarze a nawet problemowe numery obcych czasopism, nic o tym nie wspominając w przedmowie. Pominęto w tym tomie wykaz uwzględnionych bibliografii i innych źródeł.

Podobną bibliografię poloniców zagranicznych opracowuje w kraju od wielu już lat Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej w Warszawie. Tom 1 został oddany do drukarni w 1971 r. i dopiero w zeszłym

¹¹ A. Bogusz, *Spis zawartości „Problemów Polonii Zagranicznej”* (tomy 1-9). „Przegląd Polonijny” R. 1: 1975, z. 1, ss. 191-198.

¹² J. Czachowska, R. Loth, *Przewodnik polonisty. Bibliografie. Słowniki. Biblioteki. Muzea literackie*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo 1974.

¹³ J. Zabielska, *Bibliography of books in Polish or relating to Poland published outside Poland since September 1 st, 1939*. Compiled by Janina Zabielska (+1962), continued and supplemented by Maria L. Danilewicz and Halina Chojnacka. Vol. 3: 1958-1963 and supplements to 1939-1957. (Nr 1-4120). London: The Polish Library 1966, 4°, s. nlb. 4, 696, tabl. 1, powiel.

Rec.: Wanda Rogozińska. W: *Problemy Polonii Zagranicznej* T. 8: 1973, ss. 324-328.

roku doczekał się realizacji¹⁴. Tom 2, obejmujący litery K do (częściowo) P, zostanie oddany do druku w 1976 r. a ostatni — dwa lata później. Ponadto przewidziany jest osobny tom zawierający indeksy autorów, współpracowników i tytułów wydawnictw seryjnych. W porównaniu do bibliografii J. Zabielskiej jest ona znacznie kompletniejsza (uwzględnia m.in. polonika krajów demokracji ludowej, których londyńska bibliografia zasadniczo nie rejestrowała), skoro za okres 1939 - 1955 zgromadziła około 18 000 pozycji, gdy tamta za lata 1939 - 1963 — tylko 13 200. Pierwszy tom zawiera 6238 numerowanych pozycji, a z dodatkami uzupełniającymi oznaczonymi literami — blisko 6500.

Kontynuacją tego wydawnictwa od 1956 r. jest bieżąca bibliografia poloników zagranicznych¹⁵, opracowywana od 1957 r. pod redakcją Wandy Rogozińskiej wydawana tamże, niestety, z przyczyn technicznych z dużym opóźnieniem. Ostatnio ukazał się rocznik 1968¹⁶ a przygotowane do druku 4 następne roczniki mają być wydane po 1976 r. Każdy rocznik, w przeciwieństwie do omówionej wyżej bibliografii za lata 1939 - 1955, opartej na układzie alfabetycznym, ma dość szeroko rozbudowany układ rzeczowy, w którym wyodrębniono również *Polonię zagraniczną i Emigrację*. Na końcu załączono indeks nazw osobowych i indeks wydawnictw (według krajów).

Oprócz wyżej wymienionych ogólnych bibliografii poloników zagranicznych, ukazały się także bibliografie poświęcone specjalnym zagadnieniom. Maria Danilewiczowa i Jadwiga Nowakowa opublikowały bibliografię prac naukowych w językach obcych uczonych polskich przebywających stale za granicą¹⁷. Obejmuje ona druki zwarte i artykuły ważniejszych wydawnictw zbiorowych, roczników i czasopism naukowych. Wśród prac i artykułów z dziedziny historii i socjologii znajdują się również rozprawy poświęcone Polonii zagranicznej w poszczególnych krajach. Natomiast w nowym, znacznie rozszerzonym, wydaniu bibliografii polskiej literatury w przekładach, opracowanym przez Ludomirę Ryll i Janinę Wilgat¹⁸ reprezentowani są niektórzy autorzy

¹⁴ *Polonica zagraniczne. Bibliografia za okres od września 1939 do 1955*. Tom 1: A-J. Warszawa: Biblioteka Narodowa Instytut Bibliograficzny 1975, 8°, ss. nlb. 2, 412.

¹⁵ *Polonica zagraniczne. Bibliografia 1957 - 1967*. Warszawa: Biblioteka Narodowa Instytut Bibliograficzny 1962 - 1972.

¹⁶ *Polonica zagraniczne. Bibliografia 1968 oraz uzupełnienia za lata 1956 - 1967*. Warszawa: Biblioteka Narodowa Instytut Bibliograficzny 1975, 8°, 444 ss., nlb. 1.

¹⁷ M. Danilewiczowa, J. Nowakowa, *Bibliografia prac naukowych w językach obcych ogłoszonych poza Krajem przez uczonych polskich*. Vol. 1: 1939 - 1962 (nr 1 - 4011). Londyn: Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie 1964, 4°, ss. XVIII, 174, nlb. 1.

¹⁸ L. Ryll, J. Wilgat, *Polska literatura w przekładach. Bibliografia 1945 -*

emigracyjni a także tłumacze. Charakter przyczynkarski, bez większej wartości, przedstawia Kazimierz Obtułowicz a, *Bibliografia harcerska wydawnictw na obczyźnie*¹⁹.

Bibliografiami zastępczymi bywają nieraz katalogi biblioteczne i wystawowe. Szczególnie cenny jest ukazujący się raz w miesiącu (od 1949 r.) katalog nabytków Biblioteki Polskiej w Londynie²⁰, zastępujący chociaż częściowo nie wychodzącą już tam bibliografię polonistów zagranicznych. Drobnym przyczynkiem był katalog wystawy emigracyjnej książki i prasy²¹ urządzonej z okazji Kongresu Współczesnej Nauki i Kultury Polskiej na Obczyźnie w 1970 r.

Biblioteka Kórnicka PAN opublikowała swój katalog druków emigracyjnych, opracowany przez Janinę Kurdełską²² w oryginalny sposób. Z uwagi na duży udział druków ulotnych, których skatalogowanie w sposób tradycyjny musiałoby zająć bardzo wiele miejsca sporządzono tylko wykazy: I. *Wykaz haseł kart informacyjnych*. II. *Wykaz haseł osobowych*. III. *Wykaz druków i ulotek anonimowych* — z podziałem na druki, ulotki i czasopisma oraz z podaniem odpowiednich sygnatur.

Zagraniczne wydawnictwa polskiej lewicy rewolucyjnej w okresie międzywojennym, znajdujące się w obecnym Archiwum Centralnym KC PZPR, wymienia katalog opracowany przez Krystynę Dolindowską i Aleksandrę Halabę²³, w którym na stronach 111-158 zestawiono je według poszczególnych krajów, w których się ukazywały.

3. BIBLIOGRAFIE OGÓLNE I OPRACOWANIA PRASY POLSKIEJ

Bibliografie bibliografii prasy polonijnej uwzględniały również wspomniane wyżej bibliografie W. Hahna, H. Sawoniaka, J. Czachowskiej i R. Lotha oraz *Bibliografia bibliografii i nauki o książce*. Natomiast wy-

- 1970. Słowo wstępne Michał Rusinek. Warszawa: Agencja Autorska 1972, 8°, 369 ss., nlb. 1.

¹⁹ K. Obtułowicz, *Bibliografia harcerska wydawnictw na obczyźnie od roku 1941 - 1967*. Londyn: (nakładem autora) 1968, 4°, s. nlb. 6, powiel. — Dodatek: *Prowizorium bibliografii czasopism od 1939 r.*, 4°, s. 2.

²⁰ *Books in Polish or relating to Poland*. Vol. 1: 1949 - Vol. 26: 1975. London: The Polish Library.

²¹ *Emigracyjna książka i prasa na Kongresie nauki współczesnej i kultury polskiej na obczyźnie. Wystawa*. Londyn: Komitet Organizacyjny Kongresu Współczesnej Nauki i Kultury Polskiej na Obczyźnie oraz Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny w Wielkiej Brytanii 1970, 8°, 35 ss., nlb. 1, ilustr.

²² J. Kurdełska, *Druki emigracyjne w zbiorach Biblioteki Kórnickiej*. „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1968, z. 9/10, ss. 447 - 547, Sum.

²³ K. Dolindowska, A. Halaba, *Wydawnictwa polskiej lewicy rewolucyjnej 1918 - 1939. Katalog. (Druki zwarte)*. Warszawa: Zakład Historii Partii przy KC PZPR Biblioteka 1968.

łącznie bibliografię bibliografii prasy polskiej za granicą ogłosił Jan Kowalik. Początkowo była ona ograniczona do lat 1939 - 1959²⁴ i zawierała 73 pozycje, następnie została rozszerzona od 1939 do 1962 r.²⁵ (481 pozycji). W tej ostatniej znajdują się także pozycje daleko wcześniejsze, np. z 1894 i 1909 r. Bibliografia Kowalika obejmuje bibliografie ogólne prasy, bibliografie regionalne prasy w 24 krajach oraz bibliografie prasy specjalne.

Bibliografia prasy polskiej Wielkiej Emigracji za lata 1832 - 1864 stanowi jeden z rozdziałów *Bibliografii historii Polski XIX wieku*²⁶, obejmujący 155 pozycji. Składają się na nie opracowania ogólne oraz opisy poszczególnych tytułów czasopism i kalendarzy wraz z recenzjami, dodatkami, prospektami, polemikami i opracowaniami. Rewolucyjna prasa polska w okresie międzywojennym poza granicami kraju została zestawiona przez Marię Krych²⁷ w ilości 63 pozycji.

Najlepiej wygląda rejestracja bibliograficzna prasy polskiej za granicą po 1 września 1939 r. Bohdan Jeżewski przestał wprawdzie wydawać swój *Rocznik Polonii Zagranicznej*, w którym podawał tytuły i adresy czasopism polonijnych (ostatni za lata 1958 - 1959 zawiera ich 126), ale opublikował w 1962 r. wykaz samych czasopism²⁸ obejmujący 108 tytułów. Natomiast wydany w kraju przez Adama Sokołowskiego²⁹ spis czasopism polonijnych z tego samego roku zawiera 155 tytułów. Pierwszy retrospektywny katalog prasy polskiej m. in. wychodzącej w liczbie 425 tytułów ukazał się w 1961 r.^{29a} Cennym wydawnictwem jest Marii Danilewiczowej i Genowefy Sadow-

²⁴ J. Kowalik, *Polska prasa emigracyjna 1939 - 1959. Bibliografia bibliografii*.

²⁵ J. Kowalik, *Materiały do historii prasy polskiej na obczyźnie 1939 - 1962. Bibliografia*. Tom 1.

²⁶ *Bibliografia historii Polski XIX wieku. Tom II: 1832 - 1864. Część 1*. Wrocław: Zakład Nar. im. Ossolińskich — Instytut Historii PAN 1968, 8°. — Na ss. 86 - 100: *Bibliografia prasy polskiej i kalendarzy na emigracji*.

²⁷ M. Krych, *Polska prasa rewolucyjna 1918 - 1939. Katalog*. Warszawa: Zakład Historii Partii przy KC PZPR Biblioteka 1965, 8°. — Na ss. 117 - 129 zestawiono prasę poza granicami kraju w układzie według krajów.

²⁸ B. O. Jeżewski, *Directory of Polish newspapers and periodicals in the free world*. Edited by ... London: Taurus Reference Books 1962, 16°, 40 ss. — *Published under the auspices of the Polish Union of Journalists*, London.

²⁹ A. Sokołowski, *Stan czasopiśmiennictwa polonijnego 1961 - 1962*. Warszawa: Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną 1962, 4°, 33 ss. powiel. — Biuro Studiów. Centralne Archiwum Prasy Polonijnej.

^{29a} *Alphabetical list of periodicals Polish or relating to Poland*. Supplement to „Books in Polish” 1961. London: The Polish Library 1962, 4°, 40 ss., powiel.

Rec.: Jan Kowalik, *Nowe wydawnictwa bibliograficzne*.

skiej katalog czasopism polskich wydanych poza Polską po 1 września 1939 r.³⁰ znajdujących się w zbiorach Biblioteki Polskiej w Londynie, zawierający 895 tytułów. Jest to wiele jak na bibliotekę, której głównym źródłem pomnażania zbiorów jest ofiarność publiczna a nie zakupy. W 1971 r. ukazało się znacznie pomnożone drugie wydanie tego katalogu, opracowane przez Marię Danilewiczową i Barbarę Jabłońską³¹, zawierające 1084 tytuły. Ilość posiadanych tam tytułów czasopism polskich stanowi niespełna czwartą część ogółu czasopism ukazujących się w latach 1939-1971, o czym dowiadujemy się z bibliografii Jana Kowalika, która ma się ukazać nakładem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego³². Bibliografia ta zawiera ogółem 3902 tytuły czasopism z dokładnym opisem, nazwiskami redaktorów, krótką historią i bibliografią. Tom 1: A-J zawiera 1148 tytułów, tom 2: K-O — 1149-2016, tom 3: P-S — 2017-3089, tom 4: T-Ż — 3090-3902. Każdy tom posiada indeks rzeczowy i osobowy redaktorów naczelnych oraz geograficzny miejsc publikacji. W tomie pierwszym autor omówił metodę swej pracy, zestawiał wykaz źródeł bibliograficznych i skrótów miejsc przechowania czasopism. Praca została napisana w języku angielskim i jest dostępna w formie mikrofilmów lub odbitek kseroksowych zamawianych u autora.

Wśród niewielu istniejących ogólnych opracowań prasy emigracyjnej XIX w. uzupełniają się chronologicznie obszernie artykuły Sławomira Kalemki o prasie Towarzystwa Demokratycznego Polskiego w latach 1832-1863³³ i Jerzego Borejszy o dziejach polskiej prasy emigracyjnej w latach 1863-1865³⁴.

³⁰ M. Danilewiczowa, G. Sadowska, *Katalog czasopism polskich i dotyczących Polski oraz innych krajów słowiańskich wydanych poza Polską po dniu 1 IX 1939 r.* Londyn: Biblioteka Polska 1964, 4°, k. 75, powiel.

Rec.: Aleksandra Garlicka. W: „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 7: 1968, z. 1, ss. 285-286.

³¹ M. Danilewiczowa, B. Jabłońska, *Katalog czasopism polskich i dotyczących Polski oraz innych krajów słowiańskich wydanych poza Polską po dniu 1 IX 1939 r.* Wydanie 2. Londyn: Biblioteka Polska 1971, 4°, 126 ss., nlb. 1, powiel.

³² J. Kowalik, *World index of Polish periodicals published outside of Poland since September 1939. A tentative bibliography.* T. 1-4: A — Ż. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski 1976, 4°, 313+237+253+209 ss.

³³ S. Kalemka, *Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863.* „Roczniki Biblioteczne” R. 7: 1963 (1964), z. 1/2, ss. 91-149, Rés., Rez.

Rec.: Marian Tyrowicz, *Prasa Wielkiej Emigracji.* W: „Zeszyty Prasoznawcze” R. 7: 1966, nr 2/3, ss. 138-140.

³⁴ J. W. Borejsza, *Z dziejów polskiej prasy emigracyjnej (1863-1865).* „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 4: 1965, z. 1, ss. 50-104.

Dla okresu po 1 września 1939 r. niezastąpiony Jan Kowalik ogłosił zarys historyczno-bibliograficzny polskiego czasopiśmiennictwa emigracyjnego³⁵. Jest on zarazem powtórzeniem w bardzo skondensowanej formie nie dokończonego cyklu pt. *Polska prasa emigracyjna po roku 1939*, drukowanego w Dodatku Tygodniowym „Ostatnich Wiadomości” w Mannheim w latach 1957-1966. Zarys ten obejmuje jednak całość czasopiśmiennictwa emigracyjnego.

W tym samym wydawnictwie co praca J. Kowalika ukazały się dwie rozprawy sprawozdawcze dotyczące zawartości czasopism emigracyjnych: Stanisława Paprockiego o literaturze dokumentarnej w czasopismach³⁶ i Lidii Ciołkoszowej o publicystyce emigracyjnej³⁷. Pierwsza zawiera przegląd artykułów w czasopismach emigracyjnych o różnorodnej tematyce, m. in. dotyczącej emigracji politycznej, podobnie i druga, gdzie wśród wielu zagadnień okresu wojennego i powojennego znalazł się rozdział pt. *Emigracja a kraj*.

II. BIBLIOGRAFIE POLONII, POLONICÓW I CZASOPISM W POSZCZEGÓLNYCH KRAJACH

1. AFRYKA

W 1941 r. przybyła do Afryki pierwsza grupa tysiąca Polaków — uchodźców z Polski z 1939 r., którzy osiedlili się w ówczesnej Południowej Rodezji. W następnym roku przybyło na Czarny Ląd około 17 000 Polaków ewakuowanych z ZSRR, których rozlokowano w Kenii, Rodezji, Tanganice, Ugandzie i Unii Południowo-Afrykańskiej. Rozwinęli oni — jak wszędzie — dość ożywioną działalność kulturalną, którą zarejestrował w dziedzinie druków zwartych Jakub Hoffman³⁸ a w zakresie czasopiśmiennictwa Jan Kowalik³⁹, dając na końcu swego artykułu dość szczegółową bibliografię o tamtejszym wychodźstwie.

³⁵ J. Kowalik, *Polskie czasopiśmiennictwo emigracyjne po roku 1939. Zarys historyczno-bibliograficzny*. Londyn: Świdorski 1965, 8°, ss. 373-548, tyt. okł. — Odb.: *Literatura polska na obczyźnie 1940-1960*. T. 2. Londyn 1964.

³⁶ S. J. Paprocki, *Literatura dokumentarna w czasopismach*. W: *Literatura polska na obczyźnie 1940-1960*. Tom 2. Londyn 1965, ss. 35-167.

³⁷ L. Ciołkoszowa, *Publicystyka*. W: *Literatura polska na obczyźnie 1940-1960*. Tom 2. Londyn 1965, ss. 169-296.

³⁸ J. Hoffman, *Polonica bibliograficzne afrykańskie z lat 1943-1949*. W: *Teka Bejrucka*. Zesz. B. Bejrut 1949, ss. 173-186.

³⁹ J. Kowalik, *Polska prasa emigracyjna po roku 1939*. Cz. 27: *Na Czarnym Łądzie*. Dodatek Tygodniowy „Ostatnich Wiadomości” R. 18:1966, nr 2, ss. 1-2.

2. ANGLIA

Ostatnie 15 lat nie były bogate w opracowania bibliograficzne dotyczące wyłącznie tego kraju, poza ogólnymi bibliografiami J. Zabielskiej i katalogami M. Danilewiczowej oraz innych, gdzie wydawnictwa polskie drukowane w Anglii występują dość obficie. Pomijam tu dość liczne katalogi księgarskie rejestrujące wydawnictwa z różnych krajów⁴⁰ i parukartkowe katalogi wydawnicze, natomiast zwracam uwagę na rejestrację wydawnictw Polskiej Fundacji Kulturalnej zredagowaną przez Janusza Kowalewskiego⁴¹. Wydano ją z okazji Kongresu współczesnej nauki i kultury polskiej za granicą w 1970 r.

Ogólne dzieje prasy polskiej w Anglii po 1939 r. opracował Jan Kowalik⁴², omawiając kolejno prasę wojskową, religijną, wydawnictwa dla dzieci i młodzieży, czasopisma polityczne i rządu emigracyjnego, periodyki naukowe i wydawnictwa fachowe, pisma literacko-artystyczne oraz informacyjno-kulturalne. Poszczególne części zawierają bardzo szczegółowo zestawioną bibliografię.

Ponadto ukazało się parę opracowań dziejów poszczególnych czasopism: „Polonia or Monthly Reports of Polish Affairs” Ludwika Zielińskiego⁴³, „The Polish Exile” Ireny Homola⁴⁴, „Republikanina” Ludwika Zielińskiego⁴⁵ i „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” Klaudiusza Hrabyka⁴⁶. Czasopismo literackie „Oficyna Poetów” wydało bibliografię zawartości pierwszych 25 numerów w opracowaniu Andrzeja Tauber-Ziółkowskiego⁴⁷.

⁴⁰ Warto tu wymienić jeden bardzo starannie opracowany: *Katalog książki polskiej wydanej na Emigracji*. Londyn: (Gryf Printers) 1974, 8°, s. nlb. 6, 82. Zawiera on 10 działów rzeczowych i uwzględnia również wydawnictwa wyczerpane.

⁴¹ J. Kowalewski, *Katalog wydawnictw Polskiej Fundacji Kulturalnej*. Londyn 1970, 8°, 48 ss.

⁴² J. Kowalik, *Polska prasa emigracyjna po roku 1939*. Cz. 18-25. *Zjednoczone Królestwo*. Dodatek Tygodniowy „Ostatnich Wiadomości” R. 12:1959, nr 26, ss. 2-4; R. 13:1961, nr 36, s. 1, nr 45, ss. 1-2; R. 14:1962, nr 3, ss. 1-2, nr 8, ss. 1-2, nr 15, ss. 1-2; R. 15:1963, nr 2, ss. 1-2, nr 15, ss. 1-2, nr 37, ss. 1-2.

⁴³ L. Zieliński, „*Polonia or Monthly Reports of Polish Affairs*». [1832]. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 4:1965, z. 2, ss. 43-58.

⁴⁴ I. Homola, „*The Polish Exile*” [1833]. *Przyczynek do historii prasy polskiej w Anglii*. „Studia Historyczne” T. 13:1970, z. 1, ss. 57-79, Sum.

⁴⁵ L. Zieliński, „*Republikanin*” [1837] — *pierwsze polskie czasopismo w Anglii*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 6:1967, z. 2, ss. 24-39.

⁴⁶ K. Hrabyk, *Emigracyjny „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”*. *Studium monograficzne*. Warszawa: Ośrodek Badania Stosunków Wschód-Zachód. RSW „Prasa” 1972, 4°, s. VI, 162.

⁴⁷ A. Tauber-Ziółkowski, *Oficyna Poetów. 1-25. Bibliografia zawartości*. Londyn: Oficyna Poetów i Malarzy 1973, 8°, 114 ss.

3. ARGENTYNA

W związku z półwieczem prasy polskiej w Argentynie Władysław Chojnacki opracował szkicowo dzieje prasy polskiej w tym kraju i w sąsiednim Urugwaju⁴⁸, dając na końcu szczegółowy wykaz czasopism w porządku chronologicznym. Pewne uzupełnienia o charakterze wspomnieniowym dorzuciła Józefa Radzymińska⁴⁹. O pierwszym piśmie polskim w Argentynie, „Echu Polskim” (1913 - 1915), pisał również Stanisław Garzdecki⁵⁰.

4. AUSTRALIA

Nikt nie przystąpił dotąd do opracowania bibliografii Polonii Australijskiej, mającej już blisko 140-letnią tradycję osadniczą. Jednak współczesna Polonia Australijska składa się głównie z przybyszów, którzy osiedli tam po 1947 r. Dorobek wydawniczy w zakresie druków zwartych jest raczej skromny — w Australii wydano dotąd zaledwie kilkadziesiąt książek i broszur w języku polskim. Większe osiągnięcia ma tamtejsza Polonia w wydawaniu czasopism, których ukazało się ponad 100 tytułów. Brak dotąd retrospektywnej bibliografii tych czasopism, najpełniejsze ich zestawienie znajduje się w ogólnym opracowaniu dziejów obcojęzycznej prasy w Australii Miriama Gilsona i Jerzego Zubrzyckiego⁵¹. W 1962 r. ukazało się w tamtejszych „Wiadomościach polskich”⁵² omówienie australijskiej bibliografii prasy narodowościowej pt. *The migrant press*.

Marian Szczepanowski, zasłużony organizator i założyciel archiwum Polonii Australijskiej, rozpoczął cykl artykułów o tamtejszych najstarszych czasopismach polskich, począwszy od *Stronicy Polskiej* w „The Muses' Magazine” z 1928 r.⁵³ Właściwie pierwszym a zarazem jedynym samodzielnym piśmie polskim w okresie międzywojennym była „Polonia Australijska” wydawana w latach 1930 - 1931⁵⁴. Autor na

⁴⁸ Wł. Chojnacki, *Prasa polska w Argentynie i Urugwaju 1913 - 1963*. „Problemy Polonii Zagranicznej” T. 3 : 1962/1963, ss. 121 - 144.

⁴⁹ J. Radzymińska, *Kilka uwag o prasie polskiej w Argentynie*. „Problemy Polonii Zagranicznej” T. 5 : 1966/1967, ss. 203 - 205.

⁵⁰ S. Garzdecki, *Zastużone czasopismo polonijne sprzed pół wieku*. „7 Dni w Polsce” 1963, nr 29, s. 5.

⁵¹ M. Gilson, J. Zubrzycki, *The foreign — language press in Australia 1848 - 1964*. Canberra: The Australian National University Press 1967, 8°, s. XIV, 233, nlb. 1, ilustr., wykresy, bibliogr.

⁵² *Emigracyjna prasa w Australii*. „Wiadomości Polskie” (Sydney) R. 20 : 1962, nr 38, s. 5.

⁵³ M. Szczepanowski, *Czterdziestolecie prasy polskiej w Australii*. „Wiadomości Polskie” R. 26 : 1968, nr 50/52, ss. 10 - 11, ilustr.

⁵⁴ M. Szczepanowski, „Polonia Australijska” [1930 - 1931]. „Wiadomości Polskie” R. 27 : 1969, nr 1, s. 5; nr 2, s. 5.

wstępie artykułu pisał o swych zamierzeniach: „Ten artykuł, wraz z poprzednim *Czterdziestolecie prasy polskiej w Australii*, jest zamierzonym zapoczątkowaniem opracowania bibliograficznego i historycznego wszystkich czasopism polskich z biuletynami i komunikatami włącznie, jakie kiedykolwiek ukazywały się w Australii”. Ogłoszono jeszcze jeden artykuł o dodatku polskim nazwanym „Dział Polski”⁵⁵, którym autor zamknął dzieje przedwojennego czasopiśmiennictwa polskiego w Australii.

5. BRAZYLIA

Literatura i czasopiśmiennictwo polskie w Brazylii były od dawna przedmiotem zainteresowania ze strony bibliografów, o czym świadczą liczne przyczynki omówione przeze mnie przed piętnastu laty. Natomiast bibliografia dziejów tamtejszych Polaków nie została dotąd opracowana ani w kraju, ani w Brazylii. W 1970 r. Towarzystwo Polsko-Brazylijskie ogłosiło w formie powielonej *Bibliografię piśmiennictwa polskiego o tematyce brazylijskiej*, zredagowaną przez Krystynę Wawrzyniak⁵⁶. Składa się ona z następujących części: I. *Książki wydane w Polsce*. II. *Przekłady z literatury brazylijskiej*. III. *Książki wydane w Brazylii* (jest to przedruk J. Moreira, *Polska bibliografia Parany*. Kurytyba 1956). IV. *Czasopisma*. V. *Pozycje wydane poza Polską*. VI. *Pozycje różne*.

Bibliografia ta jest sporządzona po dyletancku, w opisach brak najczęściej wydawcy i nigdzie nie podano stron; ponadto daleka jest od kompletności. Rozdział IV, *Czasopisma* zawiera tylko artykuły z czasopism i kalendarzy, gdzie z reguły podaje się jedynie roczniki bez stron, a rzadziej numery. Została ona przedrukowana z pominięciem artykułów, ale już po uzupełnieniu opisów w wydawcę i liczbę stron⁵⁷. Bibliografia ta nie ma żadnej wartości naukowej.

Natomiast w Brazylii ukazał się pierwszy tom znakomitej bibliografii stanu Rio Grande do Sul, opracowanej przez Abeillarda Barreto⁵⁸.

⁵⁵ M. Szczepanowski, „Dział Polski” — dodatek polski w „*Courier Australien*” [1931 - 1933]. „*Wiadomości Polskie*” R. 27: 1969, nr 7, s. 5; nr 8, s. 5; nr 9, s. 5 i nr 10, s. 5.

⁵⁶ (K. Wawrzyniak), *Bibliografia piśmiennictwa polskiego o tematyce brazylijskiej*. Warszawa: Towarzystwo Polsko-Brazylijskie Sociedade Polono-Brasileira 1970, 4°, 47 ss., jednostr. powiel.

⁵⁷ (K. Wawrzyniak), *Bibliografia piśmiennictwa polskiego o tematyce polsko-brazylijskiej*. W: *Emigracja polska w Brazylii. 100 lat osadnictwa*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1971, ss. 494 - 511.

⁵⁸ A. Barreto, *Bibliografia Sul — Riograndense. (A contribuição portuguesa e estrangeira para o conhecimento e a integração do Rio Grande do Sul)*. Vol. 1: A — J. Rio de Janeiro: Conselho Federal de Cultura 1973, 4°, s. nlb. 6, 736.

Autor w przeciwieństwie do Júlio Estrella Moreira⁵⁹ nie ograniczył się do rejestracji samych druków zwartych, lecz uwzględnił także czasopisma brazylijskie i europejskie. Podobnie nie poprzestał na uwzględnieniu wyłącznie wydawnictw związanych ze stanem Rio Grande do Sul (jak to uczynił J. E. Moreira w stosunku do Parany), lecz podał wszelkie opracowania o tematyce brazylijskiej, gdzie były choćby małe fragmenty dotyczące tego stanu.

Barreto stara się podawać przy każdym autorze, bez względu na jego pochodzenie, krótkie wiadomości z jego życia a przynajmniej rok urodzenia i zgonu. Czyni to również w stosunku do autorów polskich.

W zakresie poloników brazylijskich ukazała się Władysława Chojnackiego, *Bibliografia wydawnictw polskich w Brazylii*⁶⁰, poprzedzona krótką historią dotychczasowych prac bibliograficznych w tej dziedzinie, analizą polskiego ruchu wydawniczego i historią polskich wydawnictw i drukarni w Brazylii. Bibliografia ta zarejestrowała 374 książki i broszury.

Czasopiśmiennictwo polskie w Brazylii zostało opracowane bibliograficznie przez ks. Jana Pitonia. Jego *Prasa polska w Brazylii*⁶¹ zawiera bibliografię podzieloną na okresy: I. *Prasa polska periodyczna 1892 - 1939*. II. *Kalendarze wydane w Brazylii*. III. *Prasa w okresie drugiej wojny światowej 1939 - 1945*. IV. *Okres powojenny 1945 - 1970*. Bibliografię tę przedrukowano w wersji portugalskiej⁶² oraz w znacznie skróconej formie w księdze pamiątkowej wydanej z okazji 100 lat osadnictwa polskiego w Paranie⁶³.

Popularne opracowania dziejów prasy polskiej w Brazylii znajdują się również w książce Wojciecha Breowicza⁶⁴ oraz we wspomnieniowej pracy Władysława Wójcika⁶⁵. Ks. Józef Zajac ogłosił krótką historię „Ludu” z okazji czterdziestej rocznicy założenia pisma⁶⁶.

⁵⁹ J.E. Moreira, *Dicionário bibliográfico do Paraná*. Curitiba : Imprensa Oficial do Estado (1960), 8°, s. XIII, nlb. 3, 673.

⁶⁰ Wł. Chojnacki, *Bibliografia wydawnictw polskich w Brazylii 1892 - 1974*. Nadbitka z „Przeglądu Zachodniego” 1974, nr 2. Poznań 1974, 8° s. nlb. 4, 363 - 392.

⁶¹ J. Pitoń, *Prasa polska w Brazylii*. „Kalendarz Ludu na rok 1971”, ss. 46 - 72.

⁶² J. Pitoń, *Periódicos de língua polonesa no Brasil*. „Anais da Comunidade Brasileiro-Polonesa” T. 3: 1971, ss. 80 - 103.

⁶³ (J. Pitoń), *Prasa polska w Brazylii w latach 1892 - 1970*. W: *Emigracja polska w Brazylii. 100 lat osadnictwa polskiego*. Warszawa 1971, ss. 491 - 493.

⁶⁴ W. Breowicz, *Ślady Piasta pod piniorami. Szkic z dziejów wychodźstwa polskiego w Brazylii*. Warszawa 1961 — na ss. 166 - 192 : prasa.

⁶⁵ Wł. Wójcik, *75 lat prasy polskiej w Brazylii. (Wspomnienia i refleksje)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 7: 1968, z. 2, ss. 261 - 274.

⁶⁶ J. Zajac, *40-ta rocznica założenia powstania tygodnika „Ludu” w Kurytybie*. „Kalendarz Ludu na rok 1961”, ss. 72 - 74, ilustr.

6. CZECHOSŁOWACJA

Nie było dotąd zestawień bibliograficznych na temat Polaków w Czechosłowacji, natomiast literatura ich dotycząca rejestrowana jest w bieżącej *Bibliografii Śląska*. Jedyne prasa polska w Czechosłowacji doczekała się osobnych opracowań bibliograficznych. Jerzy Myśliński⁶⁷ dokonał jej ogólnego przeglądu bibliograficznego za lata 1935-1963, a o powojennej tamtejszej prasie polskiej pisał S. Wilczek⁶⁸ i Tadeusz Siwek⁶⁹. Ponadto Bożena Wróblewska⁷⁰ omówiła polskie czasopisma komunistyczne wychodzące w Czechosłowacji w okresie międzywojennym, a Henryk Michnol⁷¹ napisał interesujący artykuł o satyrycznym piśmie „Osa” wychodzącym we Frysztacie.

Na Śląsku Zaolziańskim ukazywało się kilkadziesiąt różnych polskich kalendarzy. Ludwik Brożek⁷² ogłosił spis treści (za okres dwudziestu lat) trzech kalendarzy wychodzących po II wojnie.

7. DANIA

Wychództwo sezonowe do Danii rozpoczęło się przeszło 80 lat temu, z czasem ludność polska pozostawała tam na stałe. Niewielka w porównaniu z innymi krajami Polonia Duńska potrafiła zorganizować swe życie kulturalne, o czym świadczy m. in. retrospektywna bibliografia Wojciecha Chojnackiego⁷³. Nie jest to bibliografia kompletna, zwłaszcza w prace i artykuły pisane przez Duńczyków, które można by zebrać po wnikliwej kwerendzie tylko w Danii. Przynosi jednak łącznie 343 pozycje, w tym pierwszą bibliografię czasopism polskich wychodzących w Danii od 1918 do 1974 r. Krótkie omówienie czasopism dał George Nellemann w swej pracy o polskiej imigracji na wyspach Lolland-Falster⁷⁴ na stronach 66-68.

⁶⁷ J. Myśliński, *Prasa polska w Czechosłowacji w latach 1935-1968. Przegląd bibliograficzny*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 9:1970, z. 3, ss. 389-401.

⁶⁸ S. Wilczek, *Prasa polska na Zaolziu*. „Poglądy” 1967, nr 8, s. 12.

⁶⁹ T. Siwek, *Polský periodický tisk v ČSRR*, „Novinář” R. 21-1969, č. 1, ss. 10-11.

⁷⁰ B. Wróblewska, *Przyczynki do historii polskiej prasy komunistycznej w Czechosłowacji*. „Z Pola Walki” R. 9:1966, nr 2, ss. 172-178.

⁷¹ H. Michnol, „Osa” — *ilustrowane pismo humorystyczno-satyryczne*. Frysztat 1905. „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej” R. 16:1971 (1972), ss. 81-108. — Toż, „Poglądy” 1972, nr 21, ss. 24-27, ilustr.

⁷² L. B., *Spis treści zamieszczonych w dwudziestu rocznikach naszych kalendarzy [1946-1965]* (Kalendarz „Głosu Ludu” — Kalendarz „Zwrotu” — Kalendarz Śląski). „Kalendarz Śląski” (Ostrava) R. 5:1966, ss. 179-184.

⁷³ W. Chojnacki, *Materiały do bibliografii Polonii Duńskiej*. Nadbitka z „Przeglądu Zachodniego” 1974, nr 2. Poznań 1974, 8°, s. nłb. 4, ss. 341-361.

⁷⁴ G. Nellemann, *Den polske indvandring til Lolland-Falster*. Maribo 1967.

8. FRANCJA

Dzieje Wielkiej Emigracji we Francji w latach 1832 - 1864 ujęła omówiona wyżej *Bibliografia historii Polski XIX wieku* (T. II cz. III wol. 1) a także wykaz czasopism polskich wychodzących w tym samym okresie (T. II cz. I). Katalog najstarszych czasopism polskich wychodzących we Francji w latach 1832 - 1833 zestawiała Louise Rapacka⁷⁵. Znajdują się one w liczbie 14 w Bibliotece Narodowej i Bibliotece Polskiej w Paryżu. Stosunkowo dużo jest opracowań prasy polskiej, zwłaszcza dotyczących Wielkiej Emigracji. Henryk Żaliński omówił jej początki w Towarzystwie Demokratycznym Polskim⁷⁶ a Stanisław Szostakowski zajął się prasą Hotelu Lambert, najpierw w szkicu o historii czasopism „Kraj i Emigracja”, „Kronika Emigracji Polskiej” i „Trzeci Maj”⁷⁷ a następnie w książce o prasie obozu arystokratyczno-konserwatywnego w latach 1832 - 1848⁷⁸. Prasa Zjednoczenia Emigracji Polskiej w latach 1837 - 1839 była przedmiotem artykułu Bogusława Cyglera⁷⁹. Początki prasy Wielkiej Emigracji w latach 1832 - 1840 uwzględniła w osobnych rozdziałach na ss. 110 - 130 i 199 - 209 Maria Straszewska w swym studium o życiu literackim we Francji⁸⁰. Efemerydę „Przyszłość” z 1834 r. omówił w swym artykule Florian Stasik⁸¹.

Wnikliwą analizę dziejów prasy polskiej we Francji od upadku powstania styczniowego po lata osiemdziesiąte XIX w. dał Jerzy W. Bo-rejsza w trzech artykułach. W pierwszym omówił prasę Zjednocze-

⁷⁵ L. Rapacka, *Liste alphabétique des périodiques clandestins publiés par l'émigration polonaise en France (1832 - 1833) avec leur cote à la Bibliothèque Nationale et à la Bibliothèque Polonaise de Paris*. „Revue des Etudes Slaves” T. 48 : 1969, ss. 59 - 71.

⁷⁶ H. Żaliński, *Początki czasopiśmiennictwa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego (1832 - 1834)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 7 : 1968, z. 1, ss. 25 - 40.

⁷⁷ S. Szostakowski, *Główne organy prasowe Hotelu Lambert. (Zarys dziejów wydawniczych)*. „Zeszyty Naukowe UMK” 1970, z. 40 *Historia* [nr] 6, ss. 113 - 132, Rés.

⁷⁸ S. Szostakowski, *Z kart Wielkiej Emigracji. Prasa obozu arystokratyczno-konserwatywnego w latach 1832 - 1848*. Olsztyn : Pojezierze 1974, 8°, 297 ss.

⁷⁹ B. Cygler, *Dzieje i problematyka prasy lelewelowskiego Zjednoczenia Emigracji Polskiej w latach 1837 - 1839*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 6 : 1967, z. 2, ss. 40 - 60.

⁸⁰ M. Straszewska, *Życie literackie Wielkiej Emigracji we Francji 1831 - 1840*. Warszawa 1970 (1971) Państwowy Instytut Wydawniczy.

⁸¹ F. Stasik, *Adam Gurowski i jego pismo «Przyszłość»*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 7 : 1968, z. 2, ss. 83 - 104.

nia Emigracji Polskiej⁸², w drugim nakreślił dzieje prasy Towarzystwa Demokratycznego⁸³, a w trzecim umieścił szkic o prasie emigracyjnej⁸⁴ dotyczącej m. in. działalności prasowej Hotelu Lambert.

Następnym przedmiotem zainteresowania prasą polską we Francji jest okres od 1918 do 1945 r. Całościowy przegląd jej dziejów do upadku Francji dał Andrzej Paczkowski⁸⁵. Kolejne artykuły omawiają poszczególne czasopisma. Antoni Wiącek scharakteryzował początki pisma młodzieżowego „Polskie Pachole”⁸⁶. Andrzej Paczkowski⁸⁷ na przykładzie „Polonii Nowej” pokazał jak daleko sięgała ingerencja Ministerstwa Spraw Zagranicznych w sprawy wydawnicze czasopism polonijnych. Okresu okupacji Francji dotyczą artykuły Tadeusza Cieślaka⁸⁸ o latach okupacyjnych „Wiarusa Polskiego” oraz Michała Szulkin a⁸⁹ o dziejach konspiracyjnej „Niepodległości”.

9. KANADA

Dynamiczny rozwój bibliograficzny w poprzednim okresie uległ pewnemu zahamowaniu po zgonie niezastąpionego Wiktora Turka (1910 - 1963), założyciela i dyrektora Instytutu Polskiego w Kanadzie. Do ostatniej chwili kontynuował on prace nad uzupełnieniami do swej cennej bibliografii *Polonica Canadiana* (1848 - 1957), publikując na rok przed śmiercią drugie z tych uzupełnień⁹¹. W. Turek aktywnie współpracował

⁸² J. W. Borejsza, *Prasa Zjednoczenia Emigracji Polskiej (1866 - 1870)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 3 : 1963, z. 1, ss. 72 - 125.

⁸³ J. W. Borejsza, *Prasa Towarzystwa Demokratycznego [Ludwika] Mierosławskiego (1865 - 1870)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 4 : 1965, z. 2, ss. 59 - 71.

⁸⁴ J. W. Borejsza, *Trzy szkice o prasie emigracyjnej po 1863 r.* „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 6 : 1967, z. 1, ss. 31 - 62.

⁸⁵ A. Paczkowski, *Prasa polska we Francji (1918 - 1940)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 8 : 1969, z. 4, ss 521 - 536.

⁸⁶ A. Wiącek, *«Polskie Pachole»*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 8 : 1969, z. 2, ss. 236 - 249.

⁸⁷ A. Paczkowski, *MSZ a prasa emigracyjna. (Sprawa paryskiego tygodnika „Polonia Nowa” 1928 - 1929)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 9 : 1970, z. 2, ss. 253 - 278.

⁸⁸ T. Cieślak, *Okupacyjne lata «Wiarusa Polskiego»*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 11 : 1972, z. 3, ss. 392 - 402.

⁸⁹ M. Szulkin, *Paryska „Niepodległość” — organ wychodźstwa polskiego we Francji (1944 - 1945)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 14 : 1975, z. 1, ss. 73 - 84.

⁹¹ V. Turek, *Second supplement „Polonica Canadiana”, 1848 - 1957*. Reprinted

ze znanym i cenionym wydawnictwem bibliograficznym *Slavica Canadiana*, wychodzącym od 1952 do 1971 r.⁹², dostarczając tam opisy druków polskich za lata 1954 - 1961. Po jego zgonie funkcję tę przejął z urzędu Tadeusz W. Krychowski (1892 - 1974), dyrektor Instytutu Polskiego, dostarczając bibliografię za lata 1963 - 1970. Z chwilą zaniechania dalszej publikacji bibliografii *Slavica Canadiana* przygotowaniem następnych roczników *Polonica Canadiana* miał się zająć bibliotekarz Naukowego Instytutu Polskiego Wincenty Żołobka. Ogłoszona przezeń bibliografia *Polonica Canadiana*⁹³ nie jest jednak ani dalszym uzupełnieniem publikacji Wiktora Turka, ani kontynuacją części polskiej *Slavica Canadiana* tylko wszystkim po trosze, z dodatkiem artykułów prasowych wydawanych na emigracji i w Polsce. Wprawdzie autor w krótkiej przedmowie zapowiada wydanie bibliografii *Polonica Canadiana* za lata 1971 - 1980, lecz to co opublikował pod tym samym tytułem budzi niepokój o dalsze losy zainicjowanej i tak dobrze prowadzonej przez Wiktora Turka pracy bibliograficznej.

Właściwie bibliografia *Polonica Canadiana* winna być opracowywana osobno dla druków zwartych (książek, broszur i odbitek) i osobno dla artykułów. Ta druga część winna być podzielona na artykuły poświęcone Polonii Kanadyjskiej i osobno na artykuły o innej tematyce, napisane przez Polaków urodzonych bądź mieszkających w Kanadzie. Tymczasem W. Żołobka zamieścił je wszystkie w jednym układzie alfabetycznym wraz z artykułami publikowanymi w Polsce⁹⁴, chociaż te ostatnie były przedmiotem oddzielnej bibliografii, opracowanej przez Wojciecha Chojnackiego⁹⁵, a obejmującej artykuły z czasopism publikowanych w Polsce osobno o Polonii Kanadyjskiej i osobno o Kanadzie. Praca ta jest kontynuacją chronologiczną bibliografii opracowanej przeze mnie i moją żonę⁹⁶.

from V. Turek: *The Polish — language press in Canada*. Toronto 1962, 8°, s. nlb. 3, 218 - 229.

⁹² *Slavica Canadiana. A selected bibliography of Slavic books and pamphlets published in or relating to Canada with supplementary listing for 1951 [— 1970]*. Winnipeg: Published by the Canadian Association of Slavists, Polish Canadian Research Institute and Ukrainian Free Academy of Sciences 1952 [— 1971].

⁹³ V. Żołobka, *Polonica Canadiana. W: Past and present*. Edited by Benedykt Heydenkorn. Toronto, Canada: Canadian-Polish Research Institute 1974, ss. 143 - 164.

⁹⁴ Natomiast w jego bibliografii nie było ani jednej publikacji książkowej wydanej w Polsce na temat Kanady czy tłumaczeń autorów kanadyjskich.

⁹⁵ W. Chojnacki, *Canadiana in the Polish publications. (A bibliography for the period 1959 - 1973 with supplement for the years 1857 - 1958)*. Reprinted from B. Heydenkorn (ed.): *Past and present*. Toronto, Canada: Canadian-Polish Research Institute 1974, 8°, s. nlb. 2, 165 - 192.

⁹⁶ Wł. Chojnacki, J. Chojnacka, *Canadian items in Polish periodical*

Publikacje kanadyjskich slawistów, w tym również polskiego pochodzenia, zebrał i opublikował dwukrotnie Daniel Dorotich⁹⁷. Dotyczą one różnych zagadnień i łączą się tematycznie z wyżej omówioną bibliografią W. Zołobki. Natomiast ogólną bibliografię o różnych grupach etnicznych z polską włącznie, zamieszkujących Kanadę a zwłaszcza prowincję Ontario, ogłosił Andrew Gregorovich⁹⁸.

Najlepiej ze wszystkich krajów, w których osiedlili się Polacy opracowana jest bibliograficznie i historycznie prasa polska w Kanadzie, dzięki wielkiej pracowitości i pasji badawczej dra Wiktora Turka. Książka jego zawierająca zarys historii i bibliografię prasy polskiej w Kanadzie⁹⁹ składa się z rozdziałów omawiających rolę jaką ona odgrywa w tym kraju, jej organizację i charakterystykę. Osobno omówiono w niej dzieje gazet i czasopism oraz biuletynów organizacyjnych. Ostatni rozdział zawiera bibliografię 118 omówionych uprzednio czasopism wszystkich rodzajów w układzie alfabetycznym. Książka W. Turka stała się źródłem dla szkicu bibliograficzno-historycznego na ten sam temat Jana Fiebiga¹⁰⁰ i posłużyła Willamowi B. Makowskiemu do opracowania rozdziału poświęconego prasie w książce na temat historii Polaków w Kanadzie¹⁰¹.

W ramach ogólnego wykazu prasy słowiańskiej w Kanadzie Stephen Jaroslav Jaworsky zestawił bibliografię czasopism polskich za lata

---

literature. A bibliography for the period 1845 - 1958. Reprinted from V. Turek (ed.): *The Polish past in Canada.* Toronto: Canadian Polish Congress Polish Research Institute in Canada, 8°, s. nlb. 2, 17 - 56.

⁹⁷ D. Dorotich, *A bibliography of publication of Canadian Slavists.* Vancouver, B. C.: University of British Columbia 1967, 4° k. nlb. 2, 51, nlb. 2, powiel. — Canadian Association of Slavists.

Tenże, *A bibliography of Canadian Slavists 1951 - 1971.* Saskatoon, Sask.: University of Saskatchewan Publishing 1972, 8°, 32 ss.

⁹⁸ A. Gregorovich, *Canadian ethnic groups bibliography. A selected bibliography of ethno-cultural groups in Canada and the Province of Ontario.* Toronto 1972, 8°, 208 ss.

⁹⁹ V. Turek, *The Polish — language press in Canada. Its history and a bibliographical list.* Foreword by J. W. Holms. Toronto, Canada: Printed by Polish Alliance Press Ltd 1962, 8°, 248 ss. — Canadian Polish Congress Polish Research Institute in Canada.

Rec.: Bohdan B. Budurowycz. W: „Polish Review” T. 7: 1962, nr 4 ss. 87 - 88; K. M., *Dwie monografie o prasie polskiej w Kanadzie.* W: *Problemy Polonii Zagranicznej*” T. 5: 1966/1967, ss. 261 - 264.

¹⁰⁰ J. Fiebig, *Prasa polonijna w Kanadzie. (Szkic poglądowy z bibliografią).* „Zeszyty Prasoznawcze” R. 4: 1963, nr 4, ss. 85 - 100, ilustr. Rez. s. 173, Sum. s. 167, Rés. s. 180.

¹⁰¹ W. B. Makowski, *History and integration of Poles Canada.* Niagara Peninsula, Canada: The Canadian Polish Congress 1967 — na ss. 187 - 199: *The Polish language press in Canada.*

1965 - 1969¹⁰² w liczbie 10 dość szczegółowo opisanych tytułów. Adolf Jacek¹⁰³ dokonał drobiazgowej analizy trzech reprezentatywnych czasopism polskich w Toronto w pracy zbiorowej pt. *Past and Present*. Również poszczególne czasopisma doczekały się wnikliwych opracowań lub chociaż wspomnień. Kazimierz J. Mazurkiewicz i Wiktor Turek przedstawili życiorys założyciela „Związkowca”, Alfonsa J. Staniewskiego¹⁰⁴, a Benedykt Heydenkorn — monografię redagowanego przez „Związkowca”¹⁰⁵. Stanisław Zybala ogłosił interesujące wspomnienia ze swej pracy redakcyjnej w „Gazecie Polskiej” i „Głosie Polskim”¹⁰⁶. Natomiast ks. Mieczysław Szwej nakreślił sylwetkę Józefa Kołta, zasłużonego wydawcy „Czasu” w Winnipeg¹⁰⁷.

Warto na zakończenie spraw kanadyjskich wspomnieć o samotnej pracy bibliograficznej entuzjasty harcerstwa polskiego Zenona Buczewskiego z Vancouver, B. C., który opracował adnotowaną bibliografię harcerstwa polskiego w Kanadzie na podstawie miejscowej prasy¹⁰⁸. Następnie sporządził bibliografię zawartości „Wici Harcerskich Kanady”¹⁰⁹.

10. NIEMCY

Odzyskanie przez Polskę ziem zachodnich i północnych spowodowało, że obszary te stały się przedmiotem badań naukowych i mają swoją

¹⁰² S. J. Jaworsky, *Newspapers and periodicals of Slavic groups in Canada during the period of 1965 - 1969 (an annotated bibliography)*. Ottawa, Canada 1971, 4°, k. IX, 123, powiel. — Na k. 35 - 41 polskie czasopisma.

¹⁰³ A. Jacek, *The Polish press in Toronto. W: Past and present*. Edited by B. Heydenkorn. Toronto: Canadian-Polish Congress Canadian-Polish Research Institute 1974 — na ss. 91 - 119.

¹⁰⁴ K. J. Mazurkiewicz, W. Turek, *Alfons J. Staniewski (1879 - 1941). Przyczynek do historii prasy polskiej w Kanadzie*. Przy współpracy mec. W. S. Sewell i dr T. Brzezińskiego, Pod redakcją F. Głogowskiego. Toronto: Polish Alliance Press Ltd. 1961, 8°, 62 ss., ilustr.

Rec.: Janina Zurawicka, *Dwie publikacje z historii prasy polonijnej*. „Problemy Polonii Zagranicznej” T. 3: 1962/1963, ss. 235 - 239.

¹⁰⁵ B. Heydenkorn, „Związkowiec”. *Monografia pisma polonijnego*. Przedmowa: A. Bromke. Wstęp: J. Kowalik. Toronto: Polish Alliance Press 1963, 8°, 151 ss.

¹⁰⁶ S. Zybala, *Jak to na wojence ładnie... Kilka kart z historii polonijnych wojen prasowych w Kanadzie 1948 - 1956*. [Toronto: Polish Alliance Press Ltd. 1974] 40 ss. nlb. 9, tyt. nagł. — [Odb. z: „Związkowiec” 1973, nr 100, ss. 42 - 48].

¹⁰⁷ M. Szwej, *Sylwetka pioniera prasowego*. Almanach 1974. [Winnipeg] ss. 34 - 40.

¹⁰⁸ Z. Buczewski, *Harcerstwo w prasie Polonii Kanadyjskiej 1952 - 1972*. Vancouver, B. C. 1973, 4°, k. nlb. 1, III, 153, masz. przebitkowy.

¹⁰⁹ Z. Buczewski, „Wici Harcerskie Kanady”. *Spis treści zawartej w 100 numerach za lata 1955 - 1973*. Vancouver, B. C. Kanada 1974, 4°, k. nlb. 2, XIII, 113, tabl. 2, masz. przebitkowy.

własną dokumentację bibliograficzną, nie tu miejsce na jej omawianie. Toteż z niewielkiej i niezbyt dokładnej bibliografii pt. *Ruch polski w Niemczech w latach 1922 - 1939*¹¹⁰ można wyłowić tylko bibliografię Polonii westfalskiej (Dzielnica III) na ss. 22 - 23. Pozostałe pozycje, wydane w ostatnich piętnastu latach dotyczą już wyłącznie polskiego czasopiśmiennictwa. Wojciech Wrzesiński w artykule o dziejach czasopiśmiennictwa polskiego w Niemczech w okresie międzywojennym¹¹¹ poświęcił także nieco miejsca czasopismom wydawanym w Niemczech środkowych i zachodnich a Tadeusz Cieślak zajął się polską prasą w Westfalii¹¹².

Dzieje czasopiśmiennictwa polskiego w Niemczech Zachodnich po II wojnie światowej znalazły swego historyka w Janie Kowaliku i zostały ujęte w jego pracach omówionych w części ogólnej mego przeglądu. Tutaj przytaczam jedynie jego artykuł o prasie Polskich Oddziałów Wartowniczych przy Armii Amerykańskiej pt. *Granatowa prasa*¹¹³. Niezbyt udaną kompilacją, głównie prac Jana Kowalika, jest artykuł Wiesława Hładkiewicza¹¹⁴.

Ponadto ukazało się kilka drobnych artykułów poświęconych poszczególnym czasopismom: Tadeusza Cieślaka¹¹⁵ i Christophà Klessmanna¹¹⁶ — „Wiarusowi Polskiemu”, Jerzego Ratajewskiego¹¹⁷ — „Polakowi w Niemczech”, Kazimierza Bobowskiego¹¹⁸ — „Młodemu

¹¹⁰ H. Lipka, A. Mroczkowska, E. Wyglenda, *Ruch polski w Niemczech w latach 1922 - 1939. Bibliografia*. Opole: Instytut Śląski w Opolu 1972, 8°, 69 ss., nlb. 2.

¹¹¹ W. Wrzesiński, *Ze studiów nad historią czasopiśmiennictwa polskiego w Niemczech w latach 1922 - 1939*. „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” R. 22: 1967, nr 1/2, ss. 137 - 169, Zsf.

¹¹² T. Cieślak, *Westfalia jako ośrodek polskiego czasopiśmiennictwa*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 12: 1973, z. 2, ss. 179 - 185.

¹¹³ J. Kowalik, *Granatowa prasa*. „Głos Polski Prąd”. Miesięczny dodatek literacko-społeczny. R. 6:1963, nr 1/6, ss. 14 - 15.

¹¹⁴ W. Hładkiewicz, *Czasopiśmiennictwo polskie na terenie Niemiec Zachodnich w latach 1945 - 1950*. „Przegląd Zachodni” R. 30: 1974, nr 2, ss. 308 - 322.

¹¹⁵ T. Cieślak, *Pismo polskich robotników w Westfalii „Wiarus Polski” (1890 - 1923)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 11: 1972, z. 2, ss. 223 - 236.

¹¹⁶ Ch. Klessmann, *Der „Wiarus Polski” — Zentralorgan und Organisationszentrum der Polen im Ruhrgebiet 1891 - 1923*. „Beiträge zur Geschichte Dortmunds und der Grafschaft Mark” T. 69: 1974, ss. 384 - 397.

¹¹⁷ J. Ratajewski, *Miesięcznik „Polak w Niemczech” w latach 1924 - 1939*. „Kwartalnik Opolski” R. 18: 1972, nr 2, ss. 11 - 27, ilustr.

Polakowi w Niemczech” i Krystyny Heska - Kwaśniewicz¹¹⁹ — „Małemu Polakowi w Niemczech”.

11. ROSJA I ZSRR

Gdy w poprzednim okresie, omówionym przeze mnie 15 lat temu przeważały bibliografie druków zwartych, to obecnie mamy do czynienia wyłącznie z opracowaniami czasopism polskich. Stanisław Garzdecki podzielił się swymi wspomnieniami o kijowskich dziennikach w latach 1906 - 1918¹²⁰, a Ignacy Bielakiewicz omówił dzieje 3 polskich pism robotniczych wydawanych w Rosji w okresie I wojny światowej¹²¹. Najlepszym znawcą tamtejszej prasy polskiej okresu wojny i rewolucji jest Andrzej Ślisz, autor wielkiej monografii na ten temat¹²² oraz artykułów o prasie polskiej w 1917 r.¹²³ i na Białorusi przed 1921 r.¹²⁴.

K. Pytlarczyk sporządziła bibliografię czasopism w języku polskim wydanych w czasie wojny¹²⁵, lecz jest ona niepełna i niedokładna. Jarosław Daszkiewicz opracował wyczerpująco dzieje i bibliografię prasy polskiej na Ukrainie Radzieckiej¹²⁶, omawiając bliżej 78 czasopism a Jerzy Myśliński dał szczegółowy opis prasy polskiej na Białorusi w

¹¹⁸ K. Bobowski, *Z dziejów „Młodego Polska w Niemczech” 1930 - 1939*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 11:1972, z. 3, ss. 433 - 445.

¹¹⁹ K. Heska - Kwaśniewicz, *„Mały Polak w Niemczech”*. „Poglądy” 1972, nr 13, ss. 17 - 18, ilustr.

¹²⁰ S. Garzdecki, *Codzienna prasa polska w Kijowie w latach 1906 - 1918*. *Wspomnienia*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 8:1969, z. 1, ss. 107 - 119.

¹²¹ I. I. Bielakiewicz, *Z dziejów polskiej prasy robotniczej w Rosji podczas I wojny światowej*. (*Nowa Trybuna, Życie, Promień Poranny*). „Zeszyty Prasoznawcze” R. 5:1964, nr 4, ss. 34 - 45. Rez. s. 144, Sum. s. 146, Rés. ss. 147 - 148.

¹²² A. Ślisz, *Prasa polska w Rosji w dobie wojny i rewolucji (1915 - 1919)*. Warszawa: „Książka i Wiedza” 1968, 8°, 567 ss.

Rec.: Romuald Wojna. W: „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 8:1969, z. 3, ss. 436 - 440.

¹²³ A. Ślisz, *Prasa polska w Rosji w 1917 roku (marzec — grudzień)*. „Zeszyty Prasoznawcze” R. 8:1967, nr 4, ss. 66 - 77. Rez. ss. 150 - 151, Sum. s. 153, Rés. s. 155.

¹²⁴ A. Ślisz, *Prasa polska na Białorusi przed 1921 r.* „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 5:1966, z. 1, ss. 132 - 150.

¹²⁵ K. Pytlarczyk, *Wykaz czasopism w języku polskim wydawanych w latach 1939 - 1941 oraz 1944 - 1945 na terenie Litwy, Białorusi i Ukrainy*. „Biuletyn Informacyjny Studiów z Dziejów Stosunków Polsko-Radzieckich” 1966, nr 2, ss. 44 - 49.

¹²⁶ J. Daszkiewicz, *Prasa polska na Ukrainie Radzieckiej. Zarys historyczno-bibliograficzny*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 5:1966, z. 2, ss. 84 - 137.

latach 1921 - 1941¹²⁷ oraz omówił terenowe pisma Związku Patriotów Polskich¹²⁸.

Kilka artykułów i książkę poświęcono również dziejom pojedynczych czasopism, a mianowicie: Ewa Lorenc pisała o petersburskim „Słowie”¹²⁹, Irena Spustek o „Dzienniku Petersburskim”¹³⁰, Aleksander Zatorski o „Polskiej Prawdzie”¹³¹, Krystyna Sierocka o „Kulturze Mas”¹³² i Zenon Wilczewski o „Sztandarze Wolności”¹³³.

Osobno trzeba wspomnieć o czasopiśmiennictwie polskim wychodzącym na Litwie Radzieckiej w okresie II wojny światowej i współcześnie. Najpełniejszym źródłem bibliograficznym uwzględniającym czasopisma polskie, częściowo także konspiracyjne, jest litewska bibliografia za lata 1940 - 1955¹³⁴. Dość szczegółowo opracował tę prasę dla okresu 1940 - 1966 Jerzy Myśliński¹³⁵, uwzględniając pobieżnie również pisma wydane po polsku w Kownie w latach 1919 - 1939. Ogółem omówił 45 czasopism.

12. STANY ZJEDNOCZONE AP

Polonia Amerykańska, będąca największym skupiskiem Polaków i osób polskiego pochodzenia na świecie poza Polską, nie ma dotąd pełnej

¹²⁷ J. Myśliński, *Prasa w języku polskim na Białorusi Radzieckiej 1921 - 1941. (Charakterystyka bibliograficzna i przegląd zawartości)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 11:1972, z. 1, ss. 97 - 116.

¹²⁸ J. Myśliński, *Prasa terenowa Związku Patriotów Polskich w ZSRR*. „Z Pola Walki” R. 15:1972, nr 2, ss. 51 - 70. Rez., Sum.

¹²⁹ E. Lorenc, *Petersburskie «Słowo»*. „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP” Kraków 1964, z. 19 Filologia rosyjska, ss. 55 - 68.

¹³⁰ I. Spustek, „*Dziennik Petersburski*” w przededniu II wojny światowej. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 2:1963, ss. 151 - 168.

¹³¹ A. Zatorski, „*Polska Prawda*” pierwszy polski dziennik socjalistyczny w rewolucyjnej Rosji 1917 - 1918. „Z Dziejów Stosunków Polsko-Radzieckich” T. 9:1972, ss. 193 - 212.

¹³² K. Sierocka, *Z dziejów czasopiśmiennictwa polskiego w ZSRR. („Kultura Mas” 1929 - 1937)*. Warszawa: „Książka i Wiedza” 1963, 8°, s. 301, nrb. 3, tabl. 8, tab.

Rec.: Andrzej Paczkowski. W: „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 3:1964, z. 2, ss. 185 - 186; Ryszard Przybylski. W: „Nowe Książki” 1963, nr 18, ss. 905 - 906; Marian Stępień, *Pionierska praca*. „Zeszyty Prasoznawcze” R. 4:1963, nr 3, ss. 106 - 107.

¹³³ Z. Wilczewski, *Polska gazeta w Mińsku przed 30 laty*. („Sztandar Wolności”). „Kontrasty” R. 5:1972, nr 2, ss. 15 - 17, 34.

¹³⁴ *Lietuvos TSR Spauda valstybinė suvestinė bibliografija 1940 - 1955*. T. I, kn. 1. Vilnius: Lietuvos TSR Knygų Rūmai 1964.

¹³⁵ J. Myśliński, *Prasa w języku polskim na Litwie Radzieckiej 1940 - 1966*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 7:1968, z. 2, ss. 198 - 219, tab.; tenże, *Uwagi o prasie w języku polskim wydawanej na Litwie Radzieckiej (1940 - 1966)*. „Z dziejów Stosunków Polsko-Radzieckich” 1969, T. 4, ss. 128 - 135.

bibliografii retrospektywnej swych dziejów, podczas gdy inne społeczności tam zamieszkujące posiadają ją od wielu już lat. Poświęciłem tej sprawie dłuższy referat, wygłoszony w 1973 r. na Sesji naukowej dotyczącej historii i współczesności USA¹³⁶. Ostatnio ukazała się bibliografia Polonii Amerykańskiej opracowana przez Józefa Żurawskiego¹³⁷, ograniczona do literatury ogłoszonej w języku angielskim. Bibliografia ta została opracowana bardzo starannie. Ponadto Andrew Konwerski dał przegląd ważniejszych opracowań na temat dziejów Polonii Amerykańskiej¹³⁸, a Mieczysław Madaj omówił prace na temat Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła¹³⁹.

W zakresie bieżącej bibliografii Polonii Amerykańskiej nikt nie podjął się kontynuowania szczegółowego zestawienia książek i artykułów, które opracowywał do 1951 r. w „Polish American Studies” Alphonse S. Wolanin. W znacznie mniejszym zakresie, ograniczonym do książek i artykułów w języku angielskim, uwzględnia je w dziale „Polonica Americana” wykaz materiałów drukowanych w języku angielskim o Polsce, publikowany od 1956 r. w kwartalniku „The Polish Review” (New York). Głównym autorem tej bibliografii jest Ludwik Krzyżanowski, któremu pomagają dość często zmieniający się współpracownicy: Stanley Cuba, Maria Danilewicz, Mary Dębiak van Starrex, Matthew M. Fryde, Stephen K. Lane, Frank Mocha, Ronald C. Monticone, Zygmunt Nagórski, Christine M. Olszer, Irene M. Sokol, Claire Stachelek Allen i Joseph W. Wiczerzak. „The Polish Review” opublikował także osobno dwa swoje spisy treści za lata 1956 - 1966¹⁴⁰ i za lata 1967 - 1970¹⁴¹. Jednak kwartalnik ten zajmuje się tylko ubocznie sprawami miejscowej Polonii, co rzutuje również na jego bieżącą bibliografię z tego zakresu.

Pocieszającym objawem są budzące się zainteresowania bibliograficz-

¹³⁶ Wł. Chojnacki, *Bibliografia Polonii Amerykańskiej. Stan badań i potrzeby*. W: *Sesja naukowa «Historia i współczesność USA» 28 i 29 maja 1973 r.* Warszawa: Instytut Historii Akademii Nauk, 4°, 29 ss. powiel.

¹³⁷ J. W. Żurawski, *Polish American history and culture*. A classified Bibliography. Chicago, Illinois: Polish Museum of America 1975, 4°, XIV, 218 ss.

¹³⁸ A. Konwerski, *A tentative guide to Polish-American History*. „Polish American Studies” vol. 19: 1962, nr 1, ss. 1 - 16.

¹³⁹ M. J. Madaj, *The Polish National Catholic Church — bibliographical observations*. „Polish American Studies” vol. 25: 1968, nr 1, ss. 10 - 15.

¹⁴⁰ I. M. Sokol, L. Krzyżanowski, *Index to the Polish Review 1956 - 1966*. New York: The Polish Institute of Arts and Sciences in America, Inc. 1967, 8°, 63 ss.

¹⁴¹ I. M. Sokol, M. Dębiak, L. Krzyżanowski, *Index to The Polish Review 1967 - 1970*. New York: The Polish Institute of Arts and Sciences in America, Inc. 1971, 8°, 39 ss.

ne poszczególnych ośrodków polonijnych, np. w Buffalo, N. Y. Miejscowe zawodowe towarzystwo przedsiębiorców wydało ostatnio bibliografię polsko-amerykańskiej społeczności w Buffalo¹⁴², której opracowanie zlecono studentom, pracującym pod kierunkiem E. M. Kuźnickiej. Jest to bibliografia licząca 648 pozycji, pozbawiona jednak większej wartości naukowej. Natomiast profesor tamtejszego Uniwersytetu, dr Włodzimierz M. Drzewieniecki opracował na zlecenie *Buffalo and Erie Country Historical Society* możliwie kompletną bibliografię Polonii w Buffalo pt. *Polonica Buffalonensis*, liczącą 1154 pozycji¹⁴³, która niebawem ukaże się drukiem. Zrozumienie dla bibliografii polonijnej okazuje również miejscowa Biblioteka Uniwersytecka a właściwie jej „polski pokój”, który wydaje od niedawna na powielaczu własną serię bibliograficzną. Ukazały się tam m. in. zalecające bibliografie adnotowane poświęcone amerykańskim Polakom w literaturze¹⁴⁴ oraz Tadeuszowi Kościuszce i Kazimierzowi Pułaskiemu¹⁴⁵. Podobny charakter, propagujący książki o Polonii i Polsce, ma wydany przez Kongres Polonii Amerykańskiej adnotowany katalog książek, aktualnie sprzedawanych na rynku księgarskim¹⁴⁶.

Niewiele jest do zanotowania przyczynków bibliograficznych rejestrujących polonica amerykańskie. W jubileuszowym numerze z okazji sześćdziesięciolecia wydania „Dziennika Chicagoskiego” ukazały się spisy tytułowe publikacji książkowych Polskiej Spółki Wydawniczej. Pierwszy zawierał wykaz własnych wydawnictw tej zasłużonej instytucji wydawniczej¹⁴⁷, a drugi — wydawnictw zleconych¹⁴⁸, wykonanych w jej drukarni. Dużą liczbę poloniców amerykańskich zawiera księgozbiór niezjącego ks. Józefa Lebedzik Zawistowskiego, którego katalog

¹⁴² *Selected Bibliography of Sources. The Polish-American Community in the Greater Buffalo, New York Area.* Edited by Sister Ellen Marie Kuźnicki. Buffalo N. Y.: Scholarship Fund Professional and Businessmen's Association, Inc. 1975, 4°, k. IV, 70, nlb. 1 powiel.

¹⁴³ Zebrany materiał został podzielony na działy: 1. *Materiały archiwalne*. 2. *Druki zwarte*, 3. *Artykuły drukowane*, 4. *Prace niedrukowane*. 5. *Prasa*.

¹⁴⁴ (M. D. Lopez), *Polish Americans in essay, short story and novel.* Buffalo, N. Y.: The Polish Room University Libraries State University of New York at Buffalo [1973], 4°, s. nlb. 2, 5, powiel.

¹⁴⁵ (M. D. Lopez), *Two patriots in the American revolutionary War.* Buffalo: The Polish Room University Libraries State University of New York at Buffalo [1975], 4°, s. nlb. 2, 6, powiel. — Polish Room Collection: *Bibliography* No 4.

¹⁴⁶ *Poland and the Poles in America. Selected basic bibliography.* Chicago, Illinois: Polish American Congress, Inc. 1971, 8°, s. nlb. 9.

¹⁴⁷ *Publikacje Polskiej Spółki Wydawniczej.* „Dziennik Chicagoski” R. 72: 1962, nr 248, cz. III, s. 5.

¹⁴⁸ M. Niedźwiecki, J. Bednowicz, *Lista wydawnictw własnych i zleconych, wykonanych przez zakłady drukarskie Polskiej Spółki Wydawniczej.* „Dziennik Chicagoski” R. 72: 1962, nr 248, cz. III, ss. 10 - 11.

wydał jego syn Teodor¹⁴⁹. Cały ten księgozbiór przekazała rodzina do archiwum *The Immigration History Research Center of the University of Minnesota*. Ukazał się również, wydany przez Stanleya B. Kimbala, katalog slawiców amerykańskich należących do kolekcji biblioteki *Lovejoy* w Edwardsville¹⁵⁰.

Imponująco wygląda dorobek w zakresie bibliografii literatury polskiej tłumaczonej na język angielski. Jerzy J. Maciuszko wydał obszerną bibliografię tłumaczonych nowel¹⁵¹, znana w Ameryce wielbicielka i popularyzatorka literatury polskiej Marion Moore Coleman ogłosiła bibliografię literatury polskiej zarówno pięknej, jak i naukowej w tłumaczeniu angielskim¹⁵², a Bolesław Taborski opublikował bibliografię polskich utworów scenicznych przełożonych na język angielski¹⁵³. Ostatnio bibliografię książek polskich tłumaczonych na język angielski wydała Janina W. Hoskins^{153a}.

Znaczny postęp uczyniono w dziedzinie rejestracji czasopism polonijnych, o czym świadczy wydana w 1968 r. retrospektywna bibliografia prasy polskiej w Stanach Zjednoczonych za lata 1842 - 1966, Jan Wepsiecia¹⁵⁴. Zawiera ona imponującą ilość 1201 tytułów czasopism i kalendarzy, wraz z krótkimi adnotacjami o miejscu wydania, wydawcy i redaktorach oraz informację o częstotliwości ukazywania się i miejscu przechowania czasopism. Ciekawym przyczynkiem do pruskiej inwigilacji ruchu polskiego w Ameryce była tajna publikacja niemiecka o Polonii

¹⁴⁹ T. Lebedzik Zawistowski, *The Zawistowski collection. The library and papers of the reverend senior Józef Lebedzik Zawistowski of the Polish National Catholic Church*. Vol. 1. Storrs, Connecticut 1972, 4°, VIII, ss. 164, powiel.

¹⁵⁰ *Slavic — American imprints. A classified catalog of the collection of Lovejoy Library*. Edited S. B. Kimbal, Edwardsville: Southern Illinois University of Edwardsville 1972, 4° (Bibliographie Contributions nr 7).

¹⁵¹ J. J. Maciuszko, *The Polish short story in English. A guide and critical bibliography*. With a foreword by prof. W. J. Rose. Detroit: Wayne State University Press 1968, 8°, 473 ss.

¹⁵² M. M. Coleman, *Polish literature in English translations. A bibliography*. Cheshire, Conn.: Cherry Hill — Books 1963, 4°, nrb. 2, IX, nrb. 1, 180 ss., powiel.

¹⁵³ B. Taborski, *Polish plays in English translations. A bibliography*. New York: The Polish Institute of Arts and Sciences in America 1968, 8°, 79 ss. — *The Polish Review*.

^{153a} J. W. Hoskins, *Polish books in English 1945 - 1971*. Washington D. C.: Gov't Printing Office, 8°, 163 ss.

¹⁵⁴ J. Wepsiec, *Polish American serial publications 1842 - 1966. An annotated bibliography*. Chicago, Illinois 1968, 4°, 191, ss. powiel.

Amerykańskiej z 1904 r., którą przypomniał i opublikował w polskim tłumaczeniu Zbigniew Klejn¹⁵⁵. Zawiera ona m. in. spis aktualnie tam wychodzącej prasy polskiej, z podaniem liczby prenumeratorów i ogólną jej charakterystyką.

Również w opracowaniach najwięcej uwagi poświęcono dziejom tamtejszej prasy. I tak Józef Skrzypek¹⁵⁶ ogłosił dalszy ciąg swych badań o polskim czasopiśmiennictwie w Stanach Zjednoczonych, Edward C. Różański opublikował referat o stuleciu prasy polskiej w Ameryce¹⁵⁷, a Wacław S. Flisiński przypomniał 130 rocznicę wydania przez Polaków w Ameryce pierwszego pisma w języku angielskim¹⁵⁸.

Powojenna prasa polonijna w USA do 1960 r. została zestawiona bibliograficznie przez Jana Fiebiga¹⁵⁹ w liczbie 126 tytułów. Omówiła ją także Joanna Raczkowska, dołączając jej bibliografię za lata 1945 - 1972¹⁶⁰. Współczesne czasopiśmiennictwo katolickie omówił ks. Walery Jasiński¹⁶¹. Ponadto o „Wiadomościach Codziennych” pisał Adam Urbański¹⁶², a o „Gwiazdzie Polarnej” — Małgorzata Szejnert¹⁶³.

Podsumowując trzeba stwierdzić, że jedynie badania nad rejestracją bibliograficzną prasy polskiej w Stanach Zjednoczonych posunęły się ostatnio naprzód. Natomiast niewielkie są osiągnięcia w zakresie bibliografii retrospektywnej dziejów Polonii i rejestracji tamtejszych poloników.

¹⁵⁵ Z. Klejn, *Policja pruska na początku XX wieku wobec Polonii Amerykańskiej*. „Problemy Polonii Zagranicznej” T. 3: 1962/1963, ss. 152 - 168.

¹⁵⁶ J. Skrzypek, *Czasopiśmiennictwo polskie w Stanach Zjednoczonych AP pod koniec XIX w. (1886 - 1900)*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” R. 3: 1963, nr 1, ss. 126 - 169.

¹⁵⁷ E. C. Różański, *100-lecie prasy polskiej w Ameryce. Referat wygłoszony na Kongresie Polsko-Amerykańskiego Stowarzyszenia Historycznego w Filadelfii w r. 1963*. Chicago, Illinois [1963], 8°, 16 ss., ilustr.

¹⁵⁸ W. S. Flisiński, *Rocznica prasy polonijnej w Ameryce 1842 - 1972*. „Kalendarz polski na rok 1974” (Doylestown, Pa.) [1973], ss. 147 - 151.

¹⁵⁹ J. Fiebig, *Prasa polonijna w Stanach Zjednoczonych A.P.* (Bibliografia z okresu powojennego). „Zeszyty Prasoznawcze” R. 2: 1961, nr 3, ss. 64 - 76.

¹⁶⁰ J. Raczkowska, *Prasa polonijna w Stanach Zjednoczonych po II wojnie światowej*. „Problemy Polonii Zagranicznej” T. 9: 1975, ss. 405 - 419.

¹⁶¹ [W. J. Jasiński], *Polskie czasopiśmiennictwo katolickie Polonii Amerykańskiej o nakładzie przekraczającym 10 000*. „Sodalis” (Orchard Lake) R. 44: 1963, nr 2.

¹⁶² A. Urbański, *Immigration restriction and the Polish American press: the response of „Wiadomości Codzienne” 1921 - 1924*. „Polish American Studies” vol. 28: 1971, nr 2, ss. 5 - 21.

¹⁶³ M. Szejnert, *Gwiazda w Stevens Point. Korespondencja z USA*. „Tygodnik Demokratyczny” 1971, nr 18, ss. 4 - 5, ilustr.

12. SZWECJA

W dalszym ciągu Polonia Szwedzka nie ma swej bibliografii. Natomiast Tadeusz Cieślak¹⁶⁴ opracował czasopisma polsko-szwedzkie z lat 1917 - 1957. Zasłużony periodyk okresu wojny „Svio-Polonica” doczekał się omówienia i zestawienia jego zawartości przez Zenona Ciesielskiego¹⁶⁵.

URUGWAJ zobacz ARGENTYNA

13. WĘGRY

W czasie II wojny światowej znaczna liczba Polaków, zwłaszcza żołnierzy znalazła schronienie na Węgrzech, gdzie kwitło polskie życie kulturalne. Polskie słowo drukowane zostało zarejestrowane w *Bibliografii Poloników węgierskich*¹⁶⁶, a wydawnictwa periodyczne omówione przez Danutę Jakubiec¹⁶⁷.

III. ROZPOCZĘTE PRACE DOKUMENTACYJNO-BIBLIOGRAFICZNE

1. ZAKŁAD BADAŃ NAD POLONIĄ ZAGRANICZNĄ PAN W POZNANIU

Zakład ten powstał w 1973 r. Celem jego jest prowadzenia badań nad historią i współczesnością Polonii w krajach Europy zachodniej. Badania dokonywane są w trzech grupach tematycznych, z których pierwsza zajmuje się rozmieszczeniem i statystyką Polonii na całym świecie oraz prowadzi odpowiednie prace dokumentacyjno-bibliograficzne. Te ostatnie mają charakter wielokierunkowy i obejmują wszechstronną dokumentację źródłową, biograficzną, instytucjonalną i bibliograficzną.

W Zakładzie zaprowadzono następujące kartoteki, składające się z wypełnianych przez pracowników kart, wydrukowanych specjalnie dla tego celu: 1) kartoteka archiwów i zespołów archiwalnych, w których znajdują się materiały polonijne z podaniem nazw archiwów i zespołów, ich zawartości i objętości; 2) kartoteka instytucji polonijnych w Europie zachodniej, zawierająca dane o ich działalności, kierownikach, współpra-

¹⁶⁴ T. Cieślak, *Czasopisma polsko-szwedzkie*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” T. 11:1972, z. 1, ss. 89 - 95.

¹⁶⁵ *Czasopismo „Svio-Polonica”*. (Przegląd zawartości). W: Z. Cieślewski, *Zbliżenia skandynawsko-polskie*. Gdańsk 1972, ss. 106 - 113.

¹⁶⁶ *Bibliografia poloników węgierskich 1939 - 1945*. H. Csorba, *Słowo polskie na Węgrzech 1939 - 1945*; I. Michalak, *Bibliografia poloników węgierskich 1939 - 1945*. Warszawa: Biblioteka Narodowa 1958, 8°, 67 ss. mib. 5, Sum. Biuletyn Instytutu Bibliograficznego t. 6 nr 3.

¹⁶⁷ D. Jakubiec, *Wydawnictwa periodyczne uchodźców polskich na Węgrzech w latach 1939 - 1944*. „Zeszyty Prasoznawcze” R. 12:1971, nr 3, ss. 31 - 44.

cownikach, wydawnictwach itp.; 3) kartoteka biograficzna działaczy polonijnych; 4) kartoteka nie opublikowanych prac habilitacyjnych, doktorskich, magisterskich i dyplomowych o tematyce polonijnej; 5) kartoteka tytułów czasopism polonijnych znajdujących się w bibliotekach, archiwach i muzeach, z podaniem bliższych danych oraz roczników, numerów i sygnatur. W ramach tych prac Wojciech Chojnacki sporządził bibliografię czasopism polskich wydawanych w okresie międzywojennym w Westfalii i Nadrenii, która będzie opublikowana.

Osobno opracowuje się w Zakładzie kartotekę bibliograficzną, zawierającą prowadzoną na bieżąco ogólną bibliografię Polonii Zagranicznej od 1973 r. i dla poszczególnych krajów a ponadto retrospektywną bibliografię dla tych skupisk polonijnych, nad którymi prowadzi się aktualnie badania naukowe. Każdy pracownik dostarcza tu zebrane do swej pracy materiały bibliograficzne. Ponadto Zakład posiada kseroksową odbitkę rękopiśmiennej kartoteki bibliografii morsko-migracyjnej Stanisława Zielińskiego, która została rozłożona na działy rzeczowe i poszczególne kraje. Z wielkim uznaniem trzeba więc powitać tę wielką dynamikę i różnorodność zainicjowanych i prowadzonych prac dokumentacyjnych i bibliograficznych w poznańskim Zakładzie Badań nad Polonią Zagraniczną PAN.

Skoro już mowa o Poznaniu, warto wspomnieć o opracowanym przez Janinę Kurdeńską, *Informatorze emigracyjnych druków ulotnych w Bibliotece Kórnickiej PAN za lata 1831 - 1939*. Wprawdzie autorka opublikowała w „Pamiętniku Biblioteki Kórnickiej” wspomniany już wyżej indeks instytucjonalny tamtejszych emigracyjnych druków ulotnych, lecz korzystanie z niego wymaga żmudnego przeglądania setek druków ujętych w sygnaturach zbiorowych. Tymczasem gotowy w maszynopisie *Informator*, który jest znacznie pełniejszy od tamtego indeksu zawiera opisy bibliograficzne 1695 druków ulotnych, składających się z odezwo, petycji, obwieszczeń, programów politycznych, zawiadomień, prospektów czasopism itp. *Informator* zawiera również: 1) indeksy instytucji, stowarzyszeń i zagadnień w ilości 477 pozycji; 2) indeks osób obejmujący 1069 nazwisk i 3) indeks tytułów czasopism. Pożądane byłoby opublikowanie owego *Informatora*, po uzupełnieniu go o zasoby bibliotek poznańskich, jako katalogu emigracyjnych druków ulotnych znajdujących się w bibliotekach wielkopolskich.

2. ZAKŁAD POLONIJNY UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO W KRAKOWIE

Zakład Polonijny UJ powstał w 1927 r. i w następnym roku stał się integralną częścią Polonijnego Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego UJ, niedawno przemianowanego na Instytut Badań Polonijnych UJ. Wśród siedmiu pracowni Instytutu znajduje się również pracownia historyczna, w której od października 1974 r. prowadzone są następujące prace bibliogra-

ficzne: 1) bibliografia dziejów skupisk polonijnych w Ameryce Północnej — opracowuje Irena Pa c z y ń s k a; 2) bibliografia dziejów skupisk polonijnych w Ameryce Południowej — opracowuje Aleksandra K l a s a; 3) bibliografia dziejów skupisk polonijnych w Australii — opracowuje Krystyna M i c h a l e w s k a. Zawierają one druki zwarte i zaczerpnięte z różnych bibliografii, artykuły z czasopism krajowych poświęconych emigracji od 1892 do 1974 r., z czasopism naukowych krajowych i zagranicznych dostępnych w kraju, opisane z autopsji. Dla czasopism nienaukowych ma być sporządzony tylko ich wykaz.

3. KOMPUTEROWA BIBLIOGRAFIA POLONII W USA

W 1971 r. rozpoczęto w Kolegium Związkowym w Cambridge Springs, Pa. pracę nad zestawieniem bibliografii publikacji o miejscowej Polonii przez zaprogramowanie jej zapisów w komputerach. Donosiła o tym entuzjastycznie miejscowa prasa¹⁶⁸, a informację o tym przedsięwzięciu opublikował w październiku 1970 r. Alexander K a c z m a r e k¹⁶⁹. Kierownikiem całej akcji został wykładowca historii tamtejszego Kolegium Robert D. I l i s e v i c h. Niestety, z nieznanych bliżej powodów Kolegium Związkowe zaniechało wszelkich dalszych prac w tym kierunku. Natomiast dość ożywioną działalność informacyjno-bibliograficzną prowadzi kierowniczka biblioteki tegoż Kolegium Rena A. L a m p a r s k a, która w 1973 r. ogłosiła broszury informacyjne o jej księgozbiornie¹⁷⁰. Następnie wydała parę tematycznych katalogów¹⁷¹. Wszelkie powyższe informacje zawdzięczam prof. dr W. Drzewienieckiemu z Buffalo, N. Y., któremu za dostarczenie ich składam podziękowanie.

¹⁶⁸ Np. *Polish-American computerized bibliography developed at Alliance*. „The Enterprise News” 15 VII 1971.

¹⁶⁹ *Computerized bibliography project*. B.m.r., wydania, 2, ss.

¹⁷⁰ *Biblioteka Polska w Alliance College w Cambridge Springs*, Pa. 1973, 4°, 20 ss., powiel. *The Polish Library of Alliance College*. Cambridge Springs, Pa. 1973, 4°, 18 ss., powiel. Tekst polski był ponadto drukowany we wrześniu i październiku 1973 r. w czasopiśmie „Zgoda”.

¹⁷¹ *Catalog of the Polish textbooks and readers in the Alliance College Polish Library Collection*. Cambridge Springs, Pa. 1974, 4°, 7 ss., powiel.; *Catalog of Polish folklore at the Alliance College, Polish Library, selected titles*. Cambridge Springs, Pa. 1974, 4°, 13 ss., powiel.; *Katalog prac o tematyce kopernikańskiej w zbiorach Biblioteki Polskiej, Alliance College, Cambridge Springs, Pennsylvania*. Cambridge Springs, Pa. 1974, 4°, 17 ss., powiel.